

MODEST MOESSORGSKY

LIEDEREN EN DANSEN VAN DE DOOD

Песни и пляски смерти (*Pesni i plyaski smerti*)

Liederencyclus op teksten van zijn vriend Golenistchev-Kutusov voor zangstem en piano. Later georkestreerd door o.a. Glazoenov, Rimsky-Korssakov, Shostakovich en Kalevi Aho. Gecomponeerd 1875-1877. In deze cyclus treedt de Dood op in zijn aloude gedaante van speelman en wel van een zeer veelzijdige die eenieder die hij wenst te halen, op een aan hem of haar aangepaste wijze toezingt.

In het eerste, tragische 'Wiegelied' waakt een angstige moeder bij haar zieke kind. Totdat in de vroege ochtend de Dood aanklopt en de uitgeputte vrouw verleidt te gaan slapen om vervolgens met het wiegelied het kind in een eeuwige slaap te zingen.

In de 'Serenade' presenteert de Dood zich als redder en minnaar van een ziek jong meisje.

In de 'Trepak' lokt de Dood een dronken boer in een sneeuwstorm en zweept in een wild danslied de elementen op om zich van hun prooi meester te maken.

In het laatste lied toont de Dood zich als 'veldheer': de gehele dag heeft een vreselijke veldslag gewoed en als het dan 's nachts rustig is geworden op het slagveld, verschijnt de Dood op zijn vale ros, gevolgd door een zwerm raven. De Dood inspecteert de gevallen en troost hen op ironische wijze: 'Ik maak een dodendans over uw graf en stamp de grond aan, opdat gij de aarde nimmer meer kunt verlaten'.

Algemene kenmerken van deze muziek:

- Uitgaande van de tekst, zowel wat betreft de tekstexpressie als wat betreft de tekstaccenten.
- Vrije ritmiek overeenkomend met de menselijke spraak.
- Sfeer scheppend, klankschildering.
- Gebruik van het idioom van de Russische volksmuziek, o.a. door het toepassen van dalende intervallen aan het eind van een zin (vooral de kwart).

Uitspraken van Moessorgsky: 'De melodie moet het woord vertalen' en: 'De muziek moet niet alleen de zielerorselen maar ook de menselijke spraak weergeven'.

'Wiegelied'

St.Petersburg, 14 april 1875

Het kind kermt, de kaars geeft maar een zwak licht, de moeder heeft de hele nacht gewaakt.

Bij dageraad klopt de Dood op de deur, zachtjes; angstig kijkt de moeder om zich heen.

Dood: *'Wees niet bang vrouw, het is ochtend; je tranen hebben je afgemat, neem wat rust. Ik zal nu waken en zorgen voor je kind; mijn wiegelied is nog zachter; mijn wiegelied is nog zachter....'*

Moeder: *'Stil, stil, mijn kind heeft genoeg geleden'.*

Dood: *'Wees niet bezorgd, bij mij zal het rust vinden; ik sus het in slaap'.*

Moeder: *'Ik smeeek, wees stil, wees stil, het ziet zo wit, het is zo zwak'.*

Dood: *'Mijn zoete dromen stillen de pijn, ik sus het in slaap'.*

Moeder: *'Vervloekte dood, ga weg! Jouw duivelse strelingen doen mijn kind sterven'.*

Dood: *'Welnee, ik geef het juist rust, vredige slaap; ik sus het in slaap'.*

Moeder: *'Genade, ik smeeek je, hou op met je doodslied, nog even....'*

Dood: *'Kijk, het is in slaap gevallen.....Ik suste het in slaap'.*

'Serenade'

St.Petersburg, 11 mei 1875

De nacht is zacht en broos, de lente werpt een zoete schaduw vooruit; een zieke vrouw leunt uit haar raam en voelt de stilte van de nacht; de slaap geeft geen soelaas.

Een jong verlangen naar leven doorstroomt haar als koorts.

En daar, onder haar venster, brengt de Dood haar zijn nachtelijke hulde:

'In eenzame, donkere droefheid ontglipt je je jeugd, zo snel. maar ik zal je ridder zijn, trouw. ik zal je bevrijden door toverkracht. Kijk naar jezelf in de spiegel en zie hoe je beeld straalt van schoonheid: rooskleurige wangen, glanzend haar, je buigzame lijf, licht als lucht, diepblauw je ogen, helder als de hemel. Je adem verzengt me, je hebt mijn liefde veroverd....; maar mijn nachtelijk lied heeft jou betoverd: ik heb jouw liefde gewonnen; hier is je ridder en eist zijn uiteindelijke loon! Het uur van de verrukking slaat; je zachte leden voel ik sidderen in mijn armen; ik zal je snoeren in mijn omhelzing, je liefste zingt je toe; luister..... stil, stil..... je bent van mij!'

'Trepak'

St.Petersburg, 17 februari 1875

Leeg liggen de velden, verlaten is het woud, van alle kanten huilt de wind zijn klaagzang. Het is in deze donkere nacht alsof de doden worden begraven. Zeker, zo is het. In de duisternis tracht de Dood een arm boertje voor zich te winnen. Hij vraagt hem om samen de trepak te dansen. Zachtjes zingt hij aan zijn oor:

'Ach, m'n beste manneke, je bent dronken en zo moe en de felle sneeuwstorm heeft je doen verdwalen in dit donkere bos. alleen treurnis en honger zijn je gebleven; waarom dus niet even gaan liggen en slapen, lieve vriend.... Ik zal je warmen met dekens van sneeuw, ik maak je vrolijk, ik ga voor je dansen. Stormen, maakt hem een sneeuwdonzen bed.

Elementen, zingt een lied voor hem en vertel hem het sprookje dat hem diep doet gaan slapen, de arme dronkelap.

O, wouden, hemelen en wolkenvelden, o duisternis en sneeuwstormen, weef een lijkwade, vederlicht. En als een baby dek ik hem toe, de oude baas. Slaap mijn vriend en wees gelukkig. Eindelijk is de zomer gekomen, helder schijnt de zon boven het rijpende gras. hoor, de vogels fluiten.....'

'De veldheer'

Tsarkoye Syelo, 5 juni 1877.

In dit lied citeert Moessorgsky een thema uit de Poolse revolutie-mars 'Z dymen pozarov'.

De veldslag woedt, de sabels flitsen, kanonnen bulderen hongerig, manschappen en paarden zetten zich in, bloedrode rivieren stromen voort. Het is middag, de strijd raast door, de zon gaat onder, de slag blijft woeden; het wordt avond, geen sterveling die zich overgeeft.

De nacht val zwaar over het slagveld; in het donker gaan de legers uiteen.....

De rust heerst nu en in de nachtelijke nevels rijst een klagen op naar de hemel. Dan, in het bleke maanlicht, verschijnt de Dood: hoogverheven op zijn gewillige strijddros straalt zijn lichtende skelet. Hij doet de ronde als een oorlogsheld, groots, temidden van klagen en binnen de stille nacht. Hij beklimt een heuvel, zijn blikken waren rond, hij loert, hij glimlacht. Glashelder schalt zijn stem over de velden:

'Uitgestreden! De overwinnaar ben ik! Alle soldaten zijn mijn onderworpenen! Het leven heeft jullie ontbonden, ik verbind jullie. Doden, staat op voor de wapenschouw, marcheert op de overwinningmars. Ik wens mijn troepen te inspecteren, dan mag jullie gebeente vergaan in de grond, in zoete rust, voor eeuwig. Jaren zullen voorbij gaan, de herinnering aan jullie zal voorbij zijn, maar ik zal jullie gedenken en vieren, iedere nacht. Ik richt een dansfeest aan op de aarde die jullie vasthoudt: ik zal dansen zo wild, dat al het gebeente in de laatste plek grond beklemd blijft om nooit meer te herrijzen.....'

vrije vertaling van de tekst: programma Noordelijk Vocaal Ensemble

samenstelling: Ebo Reitsma, 1998

www.muziekbegrijptuhet.nl